

KAIP MOKINIAMS TEIKTI VEIKSMINGĄ ATSAKĄ?

Parengta remiantis šiuo šaltiniu: Susan M. Brookhart. Kaip mokiniams teikti veiksmingą grįžtamąją informaciją: Vilniaus tarptautinė mokykla, UAB Rgrupė, 2012.

I GRĮŽTAMOJI INFORMACIJA KAIP FORMUOJAMOJO VERTINIMO DALIS

Grįžtamoji informacija (atsakas) – tai tam tikrų apibrėžimų ir prielaidų palyginimas su konkrečiu mokinio darbu. Tai tokia informacija, kuri skirta konkrečiam mokiniui ir pateikiama reikiamu momentu, kai gali suteikti didžiausią naudą.

Grįžtamoji informacija yra svarbi formuojamojo vertinimo dalis. Formuojamasis vertinimas suteikia informacijos mokytojams ir *mokiniam*s apie tai, kaip mokiniams sekasi siekti užsibrėžtų mokymosi tikslų. Mokinio akimis, formuojamąjį vertinimą galima apibūdinti taip: kokių žinių ar įgūdžių siekiu įgyti; ar esu arti šio tikslo; ką turėčiau daryti toliau?

Kad gebėtų tinkamai atlikti formuojamąjį vertinimą, mokytojas turi mokėti gerai pateikti grįžtamąją informaciją. Formuojamosios grįžtamosios informacijos nauda dvejoja, nes ji vienu metu aprėpia ir pažinimo, ir motyvacijos veiksnys. Gera grįžtamoji informacija padeda mokiniams *suprasti*, kiek jau pažengta mokantis ir ką reikėtų daryti toliau (pažinimo veiksnys). Suvokę, ką reikia daryti toliau, mokiniai pajunta, kad *gali pakreipti* (kontroliuoti) savo mokymąsi patys (motyvacijos veiksnys).

Gera grįžtamoji informacija – tai darbo klasėje įvertinimo dalis. Ją mokiniai turi priimti kaip teigiamą dalyką. Jeigu klasėje bus dirbama pagal principą „visada viską padaryti tik gerai“, tuomet paprašius ką nors patobulinti, bus manoma, kad buvo padaryta „blogai“. Ir priešingai, jei klasėje bus įprasta prašyti patarti, kaip būtų galima patobulėti, vaikai mokės pasinaudoti pateiktais atsiliepimais, planuoti ir įgyvendinti pažangos etapus ir ilgai pasiekti kur kas daugiau nei būtų pasiekę, jei nuolat atliktų tokias užduotis, už kurias ir taip gautų aukščiausią įvertinimą. Taigi būtų neteisinga pateikti mokiniams grįžtamąją informaciją, bet nesuteikti progos ja pasinaudoti. Lygiai taip pat neteisinga išsakyti vaikams iš pažiūros konstruktyvią kritiką, o paskui panaudoti ją prieš juos galutinio įvertinimo metu.

1.1. Ką rodo tyrimai?

Naujausiuose tyrimuose, kuriuose nagrinėjamas grįžtamosios informacijos pobūdis ir turinys, pripažįstamas svarbus mokinio vaidmuo grįžtamosios informacijos procese. Dabar jau sutinkama su tuo, kad mintis, siunčiama kartu su grįžtamąja informacija, iš pradžių perleidžiama per mokinio suvokimo „filtrą“ (tam reikšmingos yra anksčiau įgytos vaiko žinios, patirtis ir motyvacija) ir tik tada tampa suprasta. Mokinio užduotis – suvokti mokymosi prasmę, o ne reaguoti į dirgiklius.

Prasmei suvokti reikia pasitelkti ir kontroliuoti savo paties mąstymo procesus. Tai vadinama *savikontrolė*. Ir išorinė grįžtamoji informacija (pavyzdžiui, mokytojo atsiliepimas), ir vidinė grįžtamoji informacija (pavyzdžiui, mokinio įsivertinimas) daro įtaką mokinio žinioms ir įsitikinimams. Ir išorinė, ir vidinė grįžtamoji informacija naudinga savikontrolėi, nes padeda vaikams užsibrėžti tolesnius mokymosi tikslus, pasirinkti tinkamus metodus šiems tikslams pasiekti ir gauti trokštamą rezultatą. Pažymėtina, kad mokytojo teikiama grįžtamoji informacija – tai ne kontrolė. Mokytojas negali „priversti“ vaikų ko nors išmokti ar sutelkti į ką nors dėmesį. Mokytojo atsiliepimas yra indėlis, kuris kartu su mokinio indėliu padeda jam įvertinti, kiek pažengta siekiant užsibrėžtų mokymosi tikslų ir ko reikėtų imtis toliau.

1.2. Grįžtamoji informacija ir pažymiai

Mokslininkai R. Batler ir M. Nisanas (1986) tyrinėjo, kokią įtaką mokymuisi ir motyvacijai daro pažymiai (vertinamojo pobūdžio grįžtamoji informacija), komentarai (aprašomojo pobūdžio grįžtamoji informacija) ir grįžtamosios informacijos nebuvimas. Tam jie pasitelkė dvi skirtingas užduotis: vieną – kiekybinę, o kitą – kūrybinio mąstymo. Tie mokiniai, kuriems buvo pateikti aprašomojo pobūdžio komentarai apie pirmąjį jų atliktą darbą, per paskutinį užsiėmimą abi skirtas užduotis atliko geriau ir tvirtino, kad turi stipresnę motyvaciją. Tie mokiniai, kuriems už pirmąjį darbą buvo rašomi pažymiai (vertinamojo pobūdžio grįžtamoji informacija), per baigiamąjį užsiėmimą kiekybinę užduotį atliko gerai, tačiau kūrybinio mąstymo užduotį – prastokai, be to, jų motyvacija buvo silpnesnė. Jokios grįžtamosios informacijos negavusi mokinių grupė per paskutinį užsiėmimą prastai atliko abi užduotis, jų motyvacija taip pat buvo labai silpna.

Šis mokslininkų eksperimentas įdomus tuo, kad atskleidžia kelis grįžtamosios informacijos aspektus:

- naudingiausi yra su užduotimi susiję komentarai;
- komentarai yra aprašomojo pobūdžio;
- komentarai padėjo suderinti ir pasiekimus, ir motyvaciją, taigi įrodė turintys dvejopą grįžtamosios informacijos poveikį;
- šie komentarai paskatino vaikus susidomėti užduotimi savo pačių labui, o toks požiūris būdingas pažangiems ir savarankiškiems mokiniams.

Tyrimas patvirtina tai, ką apie savo mokinius yra pastebėję daugelis mokytojų: pažymys užgožia komentarus. Didžiausia tikimybė, kad mokinys *perskaitys* aprašomuosius komentarus, yra tada, kai prie jų nebus parašyta pažymio.

1.3. Grįžtamosios informacijos pateikimas: kiek, kaip, kada ir kam?

Turbūt sunkiausia nuspręsti, *kiek* grįžtamosios informacijos pateikti. Mokytojais dažniausiai yra linkę taisyti ir komentuoti viską iš eilės. Tai natūralus mokytojo noras siekti tobulo rezultato paisant visų mokymosi aspektų. Tačiau mokymuisi užtikrinti pakanka tam tikro naudingos informacijos kiekio, susijusio su mokinio jau turimomis žiniomis ir padedančio jam pasistūmėti iš dabartinio lygio į aukštesnį. Norint nuspręsti, kiek informacijos pateikti ir kiek aspektų ji turi apimti, būtina atsižvelgti į šiuos dalykus:

- į pačią temą ir į konkretų jūsų iškeltą / išsikeltą mokinio mokymosi uždavinį;
- tipišką mokymosi pažangą, pasiektą pagal šią temą ir uždavinius;
- konkrečiai į kiekvieną mokinį.

Jūsų atsiliepimai mokiniui turi padėti aiškiai suprasti, ką dar reikėtų padaryti su gauta užduotimi, kad mokinys matytų, kur dar reikia padirbėti. Tam būtina pažinti savo mokinius: vienam mokiniui pakanka išsiaiškinti arba padaryti pažangą su viena užduotimi, tačiau kitas pajėgus nuveikti kur kas daugiau. Pasistenkite į situaciją pažvelgti mokinio akimis. Kuriuos mokymosi uždavinius jis jau įgyvendino? Kuriuos uždavinius jis pasiektų toliau tobulėdamas? Ar yra tokių užduočių, kurias vertėtų išskirti iš kitų? Ar yra tokių aspektų, kuriuos su šiuo mokiniu jau nagrinėjote anksčiau? Pavyzdžiui, galbūt kurį nors mokinį kantriai mokote daugiau rašyti, tokiu atveju labai tiktų pastaba dėl rašysenos. Jeigu ne, tokia pastaba nebus tokia svarbi kaip kiti dalykai, kuriuos galėtumėte pasakyti apie vaiko darbą, todėl ją geriau praleiskite ir dėmesį sutelkite į ką nors kita.

Grįžtamąją informaciją galima pateikti įvairiais būdais. Apie vienas užduotis atsiliepimus geriau pateikti raštu (pavyzdžiui, apžvalginės ir rašytinės pastabos apie mokinio rašinį), apie kitas – žodžiu (pavyzdžiui, stebėti ir pakomentuoti, kaip mokiniai per matematikos pamoką sprendžia uždavinius), o dar kitoms užduotims geriausia yra parodyti. Kartais tinkamiausias būdas grįžtamajai informacijai perteikti yra pokalbis su mokiniu. Pavyzdžiui, užuot išsakę visas pastabas apie vaiko darbą, galėtume jo paklausti: „Ar čia nieko nepastebi? Nematai nieko neįprasto?“ Sprendžiant, ar atsiliepimus pateikti žodžiu, ar raštu, reikia atsižvelgti į mokinių, ypač žemesniųjų klasių, gebėjimą skaityti. Ar tikrai mokiniai supras, ką parašėte? Be to, toks sprendimas priklausys ir nuo galimybių. Pasikalbėti su vaiku akis į akį būtų geriausia, bet ne visada yra laiko kaskart viską aptarti su kiekvienu mokiniu atskirai.

Pavyzdžiai apie atsiliepimų pateikimo būdus tinka ir kalbant apie *adresato* pasirinkimą. Grįžtamoji informacija, kaip ir bet kuri kita informacija, sėkmingiausiai pasieks tikslą, jeigu tinkamai parinksime auditoriją. Atsiliepimus apie individualų darbą geriausia išsakyti konkrečiam mokiniui, be to, tai padaryti reikia jam suprantamais žodžiais. Sprendimas paprastas, bet veiksmingas, nes ne tik perduosite reikiamą informaciją, bet ir parodysite vaikui, kad rūpinatės jo pažanga.

Jeigu ta pati informacija praverstų grupei mokinių, perduodami ją iš karto visai klasei sutaupytumėte laiko, be to, tai būtų puikus medžiagos pakartojimas. Jeigu grįžtamąją informaciją turite pasakyti tik tam tikrai grupei mokinių, galite pasinaudoti labiau patyrusių mokinių pagalba, kad jie parodytų klasei tam tikrą įgūdį ar paaiškintų vieną ar kitą sąvoką. Arba galite atskirai pasikalbėti tik su tais klasės mokiniais, kuriems konkretūs atsiliepimai bus naudingi, o kitiems mokiniams tuo tarpu skirkite savarankiško darbo užduotį.

Individualią ir grupei skirtą grįžtamąją informaciją galima derinti. Pavyzdžiui, tikrinate vaikų rašinius ir matote, neraiškius, nevaizdingus ar neaiškius žodžius. Nuomonę apie žodžių pasirinkimą galite išsakyti visai klasei, kartu pateikdami pavyzdžių, kaip pilkus ir nuobodžius žodžius pakeisti gyvais ir taikliais posakiais. Arba šį būdą galite derinti su klausimais, skatinančiais panagrinėti konkretų darbą: „Kokiais kitais žodžiais galima būtų pakeisti žodį *blogas*?“ arba „Kaip kitaip aprašytum šį įvykį, kad skaitytojas galėtų įsivaizduoti, kaip tuo metu tau buvo baisu?“

1.4. Grįžtamosios informacijos turinio pasirinkimas

Formuluojant grįžtamąją informaciją būtina atsižvelgti į keturis turinio aspektus: objektą, palyginimą, funkciją, įvertinimą.

1.4.1. Objektas. Mokslininkai (Hattie, Timperli, 2007), remdamiesi tyrimų rezultatais parengė grįžtamosios informacijos modelį. Autoriai vadovavosi formuojamojo vertinimo principais, padedančiais atsakyti į tris pagrindinius grįžtamosios informacijos klausimus:

- Ko aš siekiu?
- Kaip man sekasi?
- Ko turėčiau siekti toliau?

Jie sudarė keturių tipų grįžtamosios informacijos modelį:

- 1) grįžtamoji informacija apie užduotį (pavyzdžiui, ar atsakymai buvo teisingi, ar ne; patarimai paieškoti papildomos informacijos);
- 2) grįžtamoji informacija apie užduoties atlikimą (pavyzdžiui, komentarai apie taikytus arba galimus taikyti metodus);
- 3) grįžtamoji informacija apie savikontrolę (pavyzdžiui, nuomonė apie mokinio įsivertinimą arba pasitikėjimą savo jėgomis);

4) grįžtamoji informacija apie mokinį kaip asmenybę (pavyzdžiui, pasakymas, kad mokinys yra geras, sumanus).

Grįžtamoji informacija apie užduotį – tai informacija apie klaidas, nurodant, kas padaryta teisingai, o kas – ne. Be to, ji apima informaciją apie darbo kokybę ir išsamumą ir dažnai lyginama su užduoties atlikimo kriterijais, kurie gali būti aiškiai įvardyti (pavyzdžiui, vertinimo kriterijai) arba numanomi (pavyzdžiui, prielaida, kad rašinys turi būti gerai parašytas). Į grįžtamąją informaciją apie užduotį galima įtraukti ir pastabą, kad mokiniui derėjo pateikti daugiau detalių. Taip pat galima paminėti rašto dailumą ir teksto tvarkingumą.

Veiksmingesnė pasirodė tokia grįžtamoji informacija, kuri įvardija klaidingą suvokimą, o ne pateiktos informacijos stoką. Jeigu vaikas ko nors nežino, geriau jam nurodyti, ką derėtų daryti toliau. Atsiliepimai apie užduotį turi vieną trūkumą: jų negalima panaudoti kitoms užduotims, nes ji susijusi su viena konkrečia užduotimi. Taigi nors ši informacija padeda sklandžiau atlikti vieną konkrečią užduotį, tolesniam mokymuisi ji neduoda tiek naudos, kiek duoda antrojo tipo grįžtamoji informacija – informacija apie užduoties atlikimą.

Atsiliepimai apie užduoties atlikimo procesą pasako, kaip mokiniui sekėsi atlikti gautą užduotį, įvardija darbo atlikimo proceso kokybę, nurodo alternatyvius problemos sprendimo būdus. Grįžtamoji informacija apie procesus vaikams parodo ryšį tarp atlikto darbo ir gauto rezultato. Testo rezultatai (nepainioti su pažymiais) yra grįžtamoji informacija apie užduotį. Kad juos išplėtotume iki atsiliepimų apie mokymosi procesą, leiskite mokiniams suvokti, dėl ko jie padarė vieną ar kitą klaidą. Šį nesudėtingą pratimą galima atlikti individualiai. Padėkite vaikams suprasti, kad per neatidumą padarytos klaidos reiškia, kad labiau susikaupus galima pagerinti testo rezultatus. Klaidingai nurodyti faktai ar sąvokos reiškia, kad vertėtų mokyti ilgiau ar kitaip. Apibendrinus, kurie faktai ar sąvokos dažniausiai kliuvo, galima patarti ugdytiniams „pasimokyti sumaniau, o ne daugiau“, dėmesį sutelkiant į problemiškas sritis. Iš esmės, teikdami atsiliepimus apie procesą, mokytojai padeda visiems vaikams vieną informaciją pakeisti kita. Tai puikus būdas atsižvelgti į visų mokinių poreikius, nes padeda ugdytis mokėjimo mokyti kompetenciją.

Savikontrolė – tai procesas, kurį mokiniai pasitelkia mokymuisi stebėti ir kontroliuoti. Savikontrolė skatina mokinius siekti grįžtamosios informacijos, ją priimti ir ja remtis. Bet ne visus. Gabūs mokiniai susikuria vidinius principus, padedančius, pavyzdžiui, pajusti, kada reikia išsamesnės informacijos, įvertinimo ar patarimų, ir suranda būdų, kaip gauti šią grįžtamąją informaciją. Ne tokie gabūs vaikai yra labiau priklausomi nuo išorės veiksnių, pavyzdžiui, nuo mokytojo sprendimo, ar verta mokiniams pateikti atsiliepimus apie vieną ar kitą jų atliktą užduotį. Jeigu vaikas pasitiki savo, kaip mokinio, jėgomis ir jeigu tiki, kad ta informacija verta dėmesio, jis noriau domisi grįžtamąja informacija ir ją analizuoja. Taigi grįžtamoji informacija apie savikontrolę yra veiksminga tada, kai skatina tikėjamą asmeninę kompetenciją.

Atsiliepimai apie mokinį kaip asmenybę iš esmės nėra skatintini dėl dviejų priežasčių:

- 1) jie neteikia mokiniui informacijos, kurią būtų galima panaudoti tolesniam mokymuisi;
- 2) skatina mokinį manyti, kad intelektas yra nekintamas dalykas arba, kitaip tariant, kad savo pasiekimų neįmanoma kontroliuoti. Dėl įsitikinimo, kad intelektas yra nekintamas, silpsta ryšys tarp mokinio pastangų ir pasiekimų. O grįžtamoji informacija apie procesus, kuriuos vaikas pasitelkė užduočiai atlikti, priešingai, leidžia manyti, kad pasiekimai yra susiję su konkrečiais metodais ir įdėtomis pastangomis ir tai yra kontroliuojamas, o ne įgimtas dalykas.

1.4.2. Palyginimas. Mokinio pasiekimų palyginimas su bendraamžių pasiekimais ir kriterijais (mokinio pasiekimų palyginimas su standartais) yra daugiau būdingas testams. Grįžtamoji informacija, kurioje remiamasi palyginimu su bendraamžių pasiekimais. Iš esmės

nerekomenduotina, nes nepasako, kaip mokinys galėtų patobulėti. Tokia grįžtamoji informacija mokinius skirsto į laimėtojus ir pralaimėtojus ir formuoja klaidingą požiūrį, kad viską lemia ne kryptingas darbas, bet mokinio gabumai. Ji gali pakenkti mokymosi motyvacijai, ypač tų mokinių, kuriems sunkiai sekasi mokytis arba kurie abejoja savo mokymosi kompetencija.

Tačiau palyginimas naudojamas ir teikiant formuojamojo pobūdžio grįžtamąją informaciją.

Mokinio darbo palyginimas su mokymosi uždaviniu yra palyginimas su kriterijais. Kad grįžtamoji informacija būtų gera, joje pirmiausia reikia remtis šio tipo palyginimu. Palyginimas su aiškiais kriterijais atitinka daugelio mokytojų taikomą mokymo modelį. Toks mokymo modelis prasideda nuo mokymosi uždavinio (kartais dar vadinamo tikslu ar siekiu) formulavimo. Koks yra mokymosi uždavinys? Iš kur mokinys žinos, kiek pažengė jo link? Ar, atlikęs konkrečią užduotį, jis buvo arti šio tikslo? Būtent į šiuos klausimus atsako grįžtamoji informacija, kurioje pasitelkiamas palyginimas su kriterijais.

Atsiliepimai, kuriuose remiamasi palyginimu su vaiko ankstesniais pasiekimais, praverčia apibūdinant mokinio taikytus procesus ir metodus („Matau, kad šįkart patikrinai atliktą užduotį. Be to, tavo skaičiavimas geresnis negu praėjusį kartą. Matai, kaip tai naudinga.“). Tokie komentarai ypač vertingi mokymosi sunkumų turintiems mokiniams, nes padeda jiems pamatyti padarytą pažangą.

1.4.3. Funkcija. Teikti tinkamą aprašomąją informaciją kai kuriems mokytojams yra nelengva užduotis. Vis dėlto nebus prasmės, jeigu mokiniai visą laiką sieks tik lengvų mokymosi tikslų ir kiekvieną kartą atlikę net ir nesudėtingą užduotį gaus įvertinimą pažymiu. Jūs galite pakeisti įprastą vaikų supratimą apie tai, į ką pamokose atsižvelgiama labiausiai. Jeigu jie pamėgins atlikti sudėtingesnę užduotį, gaus atsiliepimus apie ją, padedančius suprasti, kaip šią užduotį galėtų padaryti dar geriau, turės progos praktikuotis, kol patobulės, o *tada* parašys testą arba išspręs užduočių lapą, vertinamą pažymiu, – daugelis supras, kad tai naudinga. Kai mokiniai pajus, kad gali kontroliuoti pažangą, tai bus daug veiksmingiau, nei rašyti pažymį už kiekvieną smulkmeną. Jeigu jūsų mokiniams reikia paramos įgyjant šių darbo įgūdžių, padėkite jiems. Juk bet koku atveju būtų netikslinga teikti mokiniams grįžtamąją informaciją, bet neduoti progos ja pasinaudoti, kad galėtų toliau sėkmingai tobulėti.

1.4.4. Įvertinimas. Grįžtamoji informacija turi būti teigiama. Tai nereiškia dirbtinai džiaugtis ar sakyti, kad darbas geras, kai jis toks nėra. Teigiama informacija – tai įvardijimas, kiek mokinio darbo pranašumai atitinka gero darbo kriterijus, ir parodymas, ko mokinys mokosi. Taip pat tai nuoroda į tai, ką dar reikia patobulinti, ir patarimas, kaip mokinys galėtų tai padaryti. Tik pasakyti, kas blogai, bet napatarti, ką daryti, kad būtų gerai, nėra tinkama taktika.

1.5. Grįžtamosios informacijos pavyzdžiai ir komentarai

Toliau lentelėje pateikta pavyzdžių, kokių pastabų mokytojas galėtų pateikti. Be to, pateiktas komentaras, ar tai gera, ar bloga grįžtamoji informacija.

Grįžtamoji informacija	Grįžtamosios informacijos komentaras
<i>Kiekvienas rašinėlis turi turėti vieną pagrindinę mintį.</i>	Tai geros grįžtamosios informacijos pavyzdys, jeigu mokiniui reikia informacijos apie tai, koks turi būti rašinėlis.
<i>Pateikti faktai puikiai įrodo tavo teiginį, kad laikraščius reikia rinkti kaip makulatūrą. Tai puiku. Iš kur sužinojai visus šiuos faktus?</i>	Tai geros grįžtamosios informacijos pavyzdys. Jis patvirtina mokiniui, kad rašinėlis atitinka vieną iš tikslų (svarūs faktai), ir šį pranašumą susieja su mokinio pastangomis (vaikas atliko tyrimą, kad sužinotų visus faktus,

	o mokytoja atkreipė į tai dėmesį).
<i>Šis rašinys, ko gero, neįtikins skaitytojo, kuris neturi nuomonės apie makulatūros perdirbimą. Ką dar galėtum pridurti, kad argumentai būtų labiau įtikinantys?</i>	Tai geros grįžtamosios informacijos pavyzdys, tinkamas mokiniui, kuris, mokytojos įsitikinimu, žino, ką reikia daryti toliau (paieškoti daugiau informacijos kituose šaltiniuose). Tokie atsiliepimai leidžia vaikui savarankiškai nuspręsti, kokių tolesnių veiksmų imtis. Jie netiktų tokiu atveju, jeigu mokytoja nebūtų įsitikinusi, kad vaikas žino, ko trūksta jo rašinėliui.
<i>Tavo rašinėlis trumpiausias iš visų klasės mokinių. Per mažai stengeisi.</i>	Tai blogos grįžtamosios informacijos pavyzdys. Mokytojas perteikia mintį, kad mokinys konkuruoja su kitais klasės vaikais, o ne siekia užsibrėžto mokymosi tikslo ir kad darbas nėra geras, ne mokinys „kažką padarė blogai“. Vaikas jaučiasi sugėdintas ir praranda motyvaciją tobulėti.
<i>Tavo rašinys geriausias iš viso klasės. Šiandien galėsi neruošti namų darbų.</i>	Tai blogos grįžtamosios informacijos pavyzdys. Nepasakoma, kuo rašinys geras. Be to, mokinys gauna atlygį: pakeičiama niekuo nesusijusi užduotis.

II RAŠTU TEIKIAMA GRĮŽTAMOJI INFORMACIJA

2.1. Kaip veiksmingai teikti rašytinį atsaką?

Rašytinė grįžtamoji informacija turi savitą stilių, todėl svarbūs ne tik žodžiai, bet ir tonas. Palyginkime dvi pastabas, pažymėtas mokinio rašinėlio paraštėje: „Čia neaiškiai parašai“ ir „Nesuprantu, ką norėjai čia pasakyti.“ Abiem pastabomis norėta pasakyti tą patį, bet pirmoji iš jų skamba kaip nuomonės pareiškimas, o antroji yra daugiau aprašomojo pobūdžio. Rašant atsiliepimus, reikia turėti omenyje, kad kalba ne tik leidžia apibūdinti mus supantį pasaulį, bet ir padeda jį suvokti.

Pabandykite išvelgti šio komentaro prasmę: „Ką galvojai, kai rinkaisi šią temą? Ko siekei?“ Šis komentaras mokiniui leidžia suprasti, kad jis yra mąstanti būtybė, o jo pasirinkimas turėjo konkretų tikslą. Jis skatina mokinį diskutuoti apie savo pasirinkimą ir pasvarstyti, ar rašinėlis pasiekė tikslą, bei leidžia mokiniui suprasti, kad pasirinkimas priklauso nuo jo paties ir kad apie tai jis gali padiskutuoti su mokytoju.

Pabandykite išvelgti šių pastabų prasmę: „Apie pašto balandžius nedaug rasi informacijos. Tai per siaura tema. Rinkis kitą.“ Šiuo atveju mokinys yra pasyvus dalyvis (jis tik priima mokytojo nurodymą), o mokytojas – šio vaiko mokymosi „bosas“. Žinoma, mokytojas atsakingas už mokinių mokymąsi, tačiau toks komentaras yra tikrų tikriausia mokymosi kliūtis. Mokinys tik vadovaujasi nurodymais. Vaikui neleidžiama strategiškai mąstyti: išmokti pasirinkti temą ir pagal ją parašyti gerą rašinį.

Toliau aptarsime šiuos dalykus:

- kaip tinkamai parinkti žodžius, kad grįžtamoji informacija vaikui perteiktų būtent tai, ką norėjome pasakyti;
- kokius rinktis žodžius, kad parodytume mokiniui, jog jį vertiname kaip besimokančią asmenybę;
- kurie žodžiai padeda vaikui suvokti savo, kaip mokinio, tapatybę ir strategiškai valdyti patį mokymosi procesą;
- kaip pateikti grįžtamąją informaciją, kuri padėtų vaikams patiems nuspręsti, ką daryti toliau.

Aiškumas. Kiekvienas vaikas turi savo žodyną ir skirtingą patirtį. Todėl informacijos aiškumas ypač reikšmingas. Mokiniai turi suprasti grįžtamąją informaciją taip, kaip jūs ir norėjote. Rašytinės grįžtamosios informacijos aiškumo kriterijus reiškia, kad pastabos turi būti suprantamos konkrečiam vaikui.

Konkretumas. Grįžtamoji informacija neturi būti per siaura, nepaisant to, kad kartais nudirbama daug darbo prieš ją suteikiant. Tačiau ji neturi būti ir pernelyg abstrakti, per bendra.

Rašinėlio viršuje pažymėta pastaba „*Parašyk daugiau*“ mokiniui nieko nepasako. Daugiau apie ką? Dar viena miglota pastaba būtų „*daugiau stenkis*“. Ką vaikas turėtų daryti geriau ar intensyviau? Abiem atvejais tokia grįžtamoji informacija gali duoti priešingų rezultatų net ir tiems mokiniams, kurie noriai ja vadovaujasi. Komentarai turi būti konkretūs. Komentarai „tai puiku“ yra gražūs, bet neapibrėžtas, todėl geriau būtų pasakyti: „*Tavo „Mobio Diko“ pristatymas puikus. Su juo susipažinus, kyla noras perskaityti šią knygą*“ dabar mokiniui bus aišku, kas, jūsų nuomone, jo darbe yra puiku ir kodėl jūs taip manote. Tokie komentarai padės vaikui padaryti išvadas dėl pasirinktų struktūravimo ir raiškos priemonių rengiant pristatymą ir paskatins jas naudoti ir ateityje.

Kalba. Kalba, jos tonas – tai grįžtamosios informacijos minties raiškos kokybė. Jis turi įtakos tam, kaip mokinys „išgirs“ jūsų mintį. Minties tonas perteikiamas pasirenkant žodžius ir stilių. Tai kur kas daugiau nei lingvistinis tikslumas.

Tonas perteikia jūsų požiūrį į mokinį. Jis gali įkvėpti, o gali ir „nusodinti“. Svarbu parinkti tokius žodžius, kad vaikas pasijustų svarbiausiu veikėju, aktyviu mokiniu – savo mokslų laivo kapitonu.

Tačiau taip pat svarbu nepamiršti, kad ne visada vertėtų būti teigiamiems, reikia ir kritikos. Vien tik giriamas, mokinys gali pagalvoti, kad neteisingi faktai yra teisingi, net dar blogiau – jis gali pamanyti, kad priimtinas kiekvienas darbas, nesvarbu, kokia jo kokybė. Be to, jis vargu ar stengsis padaryti geriau.

Tačiau visada vertėtų būti teigiamai nusiteikusiems, ypač nurodant „tolesnius žingsnius“. Toks tonas pirmiausia sako, kad būdų tobulėti visada yra ir kad mokinys tikrai pajėgus žengti toliau. Tyrimai rodo, kad jeigu teikiate vaikams informaciją, kuria pasinaudoję jie galėtų patobulėti, ir vaikai įsitikina, kad tikrai gali tobulėti, daugelis mokinių, o kai kuriose klasėse ir visi, pajunta, kad gali kontroliuoti mokymosi procesą. Tai veikia labai teigiamai, nes tada mokiniai *siekia* konstruktyvios kritikos, o ne paglostymų ir pagyrimų, tokių kaip „*Gerai, šaunuolis*.“ Tai yra tvirtas motyvacijos mokyti pagrindas.

Rinkitės žodžius, rodančius pagarbą mokiniui kaip asmenybei ir leidžiančius jam pasijusti svarbiausiu veikėju mokymosi kelyje. Tyrimai atskleidė, kad mokytojai dažniausiai diskutuoja tik su *gerais* mokiniais, nes jie yra aktyvūs, savarankiški, o prastai besimokantiems mokiniams tik nurodo, ką daryti. Mokytoja gerai skaitančio berniuko nenutrauks taip dažnai, kaip to, kuriam skaityti sekasi sunkiai, o į gerus skaitovus kreipsis tokiu tonu, kuris reiškia, kad jie yra svarbiausi mokymosi proceso dalyviai. Tai reiškia, kad mokytojai stengiasi palaikyti pažangių mokinių pastangas, bet nesiekia jų pataisyti. Pagrindinė grįžtamosios informacijos esmė, kurią mokytojai teikia geriems mokiniams, yra išvelgti prasmę, o silpniems mokiniams teikiamos grįžtamosios informacijos esmė yra „paaiškinti, kaip padaryti teisingai“.

Kontroliuokite balso toną, parinkite tinkamus žodžius, praktikuokitės, kol įgusite natūraliai reikšti mintis taip, kad jos skatintų vaikus pasitikėti savo, kaip mokinio, jėgomis.

Ir jokiū būdu teikiant grįžtamąją informaciją neturėtų būti juntamas sarkazmas, kuris reiškiamas „kietomis“ pastabomis, pavyzdžiui rašinio paraštėje mirgantys sutrumpinimai ITA (ir

taip akivaizdu). Ką iš šios santrumpos turėjo suprasti mokiniai? Ar ne geriau būtų parašyti: „*Manau, kad daugelis skaitytojų šį faktą jau žino.*“

2.2. Kur rašyti grįžtamąją informaciją?

Grįžtamąją informaciją galima pateikti keliais būdais: rašyti komentarus mokinio darbe arba rašyti pastabas vertinimo lentelėje arba antraštiniame užduočių lapo puslapyje. Jeigu pastaba aprašomojo pobūdžio, apibūdinanti konkretų darbo aspektą, ją vertėtų rašyti šalia to aspekto, geriausia – paraštėje. O bendros pastabos apie darbą surašomos jo pradžioje arba gale.

Rašyti komentarus vertinimo lentelėje arba antraštiniame užduočių lapo puslapyje tinka vertinant projektus ir kitas raštu atliekamas didelės apimties ilgalaikes užduotis. Gera grįžtamoji informacija padeda apibendrinamajam vertinimui suteikti šiek tiek formuojamojo vertinimo aspektų. Tai ypač naudinga, jei darbą bus galima perrašyti ar pataisyti arba vėliau bus atliekama panaši užduotis. Tada mokiniai galės pasinaudoti šia grįžtamąja informacija.

Taip pat galima derinti abu būdus. Pavyzdžiui, surašyti pastabas antraštiniame užduočių lapo puslapyje, o kai užduotis ilgesnė – papildomai pakomentuoti pačiame lape.

III ŽODŽIU TEIKIAMA GRĮŽTAMOJI INFORMACIJA

3.1. Kaip veiksmingai teikti atsaką žodžiu?

Žodinei grįžtamajai informacijai taikomi tie patys tinkamų žodžių parinkimo reikalavimai kaip ir rašytinei grįžtamajai informacijai. Tik žodinei informacijai keliami keletas papildomų reikalavimų.

Su mokiniu reikėtų kalbėtis tokioje vietoje ir tokiu laiku, kad jis tikrai norėtų išklaudyti, ką jūs ketinate jam pasakyti. Žodinė grįžtamoji informacija, kaip ir rašytinė, skirstoma į individualią ir grupinę. Individuali žodinė grįžtamoji informacija įvairuoja labiausiai: nuo itin formalios ir struktūrizuotos (mokytojo ir mokinio pokalbis) iki visiškai neformalios (keli pašnibždom mokiniui ištarti žodžiai, priešus prie jo suolo).

Žodinės grįžtamosios informacijos turinio reikalavimai yra tokie patys kaip ir rašytinės. Yra tik vienas skirtumas: sakydami pastabas žodžiu turite mažiau laiko nuspręsti, kaip dėstyti mintis, o kai jas išsakysite, jau nebegalėsite jų atsiimti.

3.2. Kada ir kaip teikti individualią grįžtamąją informaciją?

Individuali grįžtamoji informacija turi du pranašumus: 1) ji atitinka konkretaus vaiko mokymosi poreikius ir 2) ji teikiama atskirai kiekvienam mokiniui.

Kai grįžtamąją informaciją teikiame remdamiesi konkrečiomis vaiko darbo ypatybėmis, ji duoda didžiausią naudą. Kadangi tokia informacija teikiama asmeniškai, vadinasi, mokiniui nereikia jaudintis dėl to, kaip reaguos bendraklasiai. Taigi padedame išvengti situacijų, pasitaikančių teikiant grįžtamąją informaciją, kai mokiniui tenka ginti menkinamą autoritetą ar gerą vardą.

Žodinė grįžtamoji informacija kartais teikiama neformaliai, stebint mokinių darbą. Be to, žodines pastabas galima išsakyti bet kurio amžiaus mokiniams per diskusiją, kai nuo grįžtamosios informacijos prasideda mokytojo ir mokinio pokalbis.

Žodinė grįžtamoji informacija priklauso nuo situacijos, tai yra mokinio pasirengimo tokia informaciją išgirsti. Mokinys, bėgantis pro duris tik nuskambėjęs skambučiu, vargu ar galvos apie užduotį. Atsiliepiamams išsakyti tinka laikas tarp užsiėmimų, pavyzdžiui, kai kiti mokiniai po pamokos tvarko darbo vietą arba kai dirbama savarankiškai.

Dažniausiai naudojami šie būdai žodinei grįžtamajai informacijai išsakyti:

- pasakoma mokiniui tyliai, priešus prie jo suolo, kai kiti mokiniai užsiėmę savo darbais;
- pasakoma prie mokytojo stalo: neformaliai, kai pasikviečiate priėti po vieną mokinį, arba per diskusiją, kai mokiniai prieina po vieną aptarti savo darbo;
- pasakoma specialiai paskirtu laiku po pamokų.

Grįžtamoji informacija, teikiama „čia pat ir tyliai“. Ši informacija yra individuali, mokiniams teikiama iš anksto nepasirengus, vos tik pastebite, kad ji reikalinga. Tai epizodinė informacija, pasakoma čia pat ir apie vieną kurį nors aspektą (paprastai apie procesą, kurį mokinys pasitelkia užduočiai atlikti). Ši informacija mokiniui pasakoma patylomis, juk nėra reikalo skelbti visai klasei, kokių mokinys turi sunkumų atlikdamas užduotį. Tokio pobūdžio trumpas mokymas ir konsultavimas turi vykti reguliariai ir su visais mokiniais (su vienu vienu, su kitais – kitu metu). Šio pobūdžio grįžtamąją informaciją tinka teikti per daugelį pamokų. Kai vaikai dirba savarankiškai, galite stebėti jų darbą. Bet tai ne tas pats, kas sėdėti prieš klasę ir žiūrėti, ar visi užsiėmę nurodyta veikla. Būtina atidžiai peržvelgti darbą, įvertinti, kaip mokinys ėmėsi šios užduoties.

Pokalbis per pamoką. Priešingai negu grįžtamoji informacija, teikiama „čia pat ir tyliai“, pokalbis klasėje nevyksta jam nepasirengus. Toks pokalbis suplanuojamas iš anksto ir dažniausiai vyksta per pamoką, kol kiti mokiniai dirba. Ir jūs, ir mokinys jau peržiūrėjote darbą, taigi esate pasiruošę jį aptarti. Kadangi tai iš anksto suplanuotas pokalbis, diskutuoti galima ir apie patį darbą (užduotį), ir apie procesą, kurį mokinys pasitelkė užduočiai atlikti.

Pokalbis ne pamokų metu. Jeigu mokinys turi sunkumų, kuriems įveikti reikia daugiau laiko, negu galite skirti per pamoką vienam mokiniui, specialiai skirkite tokiam pokalbiui laiko ne pamokos metu. Taip pat jeigu mokinys atlieka sudėtingesnę arba papildomą darbą, kuriam reikia daugiau laiko, negu turite per pamoką, šiam mokiniui irgi raskite laiko kitu metu. Toks pokalbis gali vykti prieš pamokas arba joms pasibaigus, per pertrauką arba kitu metu, atsižvelgiant į mokykloje nustatytą tvarką. Vis dėlto pokalbiai ne pamokų metu neturėtų būti labai dažni.

Šiems pokalbiams galioja tie patys grįžtamosios informacijos turinio reikalavimai, kurie keliami kitiems grįžtamosios informacijos pateikimo būdams.

3.3. Kada ir kaip teikti grupei skirtą grįžtamąją informaciją?

Dažniausiai grįžtamoji informacija grupei arba klasei teikiama šiais būdais:

- pamokos pradžioje apibendriname savo pastebėjimus apie ankstesnę pamoką;
- prasidėjus apžvalginei arba mokomajai medžiagai pakartoti skirtai pamokai paaiškiname, kodėl dar kartą grįžtate prie to paties mokymosi tikslo, susiejate jį su ankstesne mokymosi patirtimi ir nustatote su mokiniais tolesnį tikslą;
- mokinių veiklos metu (realiu laiku arba peržiūrint veiklos vaizdo įrašą);
- kai gražinami testai ar užduočių lapai ir vyksta visų darbų pranašumų bei trūkumų apibendrinimas.

Pamokos pradžioje aptariama ankstesnė pamoka. Visada naudinga pradėti pamoką nuo tikslą nustatančio ar kryptį numatančio teiginio arba veiklos. Yra daug būdų tai padaryti, ir kiekvienas susijęs su skirtingu pamokos planavimo ir vedimo būdu. Kai kurie iš jų gana įprasti, kasdieniški (pavyzdžiui, lentoje užrašomas pamokos uždavinys), kiti – kūrybiškesni (pavyzdžiui, iš anksto suplanuojama veikla, patraukianti vaikų dėmesį, sužadinti smalsumą, susidomėjimą).

Vienas geriausių būdų pasirinkti pamokos, pratęsiančios ankstesnę pamoką, kryptį – tai pateikti grupei grįžtamąją informaciją apie ankstesnės pamokos rezultatus.

Šį metodą verta rinktis dėl kelių priežasčių:

1. gera grįžtamoji informacija paaiškina užduotį ir procesą ir bus tiesiogiai susijusi su pamokos uždaviniu;
2. gera grįžtamoji informacija apibūdins mokinių darbą ir jų naudotus procesus.

Visa pamoka skirta mokomajai medžiagai peržiūrėti arba pakartoti. Jeigu visa klasė neišmoksta naujos mokomosios medžiagos taip greitai, kaip buvo numatyta, praverstų papildoma pamoka šiam mokymosi tikslui pasiekti. Patyrę mokytojai tai daro nuolat, tik galbūt nepaaiškina klasei medžiagos kartojimo priežasčių. Jeigu atkreipsite mokinių dėmesį į tai, kad pamoka bus skirta būtent grįžtamajai informacijai apie ankstesnį darbą pateikti (o ne tiesiog papildomai padirbėti siekiant tų pačių mokymosi tikslų), jie geriau ir greičiau perpras medžiagą. Skirtumas bus tik tas, kad mokiniai žinos, jog sprendimą, ką veiksime per šią pamoką, priėmėte peržiūrėję vakarykščių jų darbus. Bet tai labai svarbus skirtumas. Jūs leidžiate mokiniams suprasti, kad skyrėte dėmesio jų darbams, suteikiate jiems papildomą galimybę pasitaisyti ir pabrėžiate, kad svarbiausias dalykas yra *mokinių* pasiekimai, o ne *jūsų* suplanuota pamokos darbotvarkė.

Grįžtamosios informacijos pateikimas veiklos metu. Šiuo atveju grįžtamoji informacija bus apie procesą, tai yra apie tai, kaip vaikai veikia. Kaip ir bet kuri kita gera grįžtamoji informacija, toks konsultavimas turėtų būti aprašomojo pobūdžio, aiškus, teigiamas ir konstruktyvus.

Ypač naudinga nufilmuoti mokinių pristatymus, pasisakymus, vaidinimus ir kitokią veiklą. Tada kartu su vaikais galite peržiūrėti vaizdo įrašą, prireikus jį sustabdyti ir aptarti tiek viešos kalbos gebėjimus (akių kontaktą, balso stiprumą, išraišką), tiek ir turinį. Tai panašu į grupės diskusiją, tik vaizdo įrašo peržiūrėjimas duoda papildomos naudos: tai galimybė mokiniams pamatyti save iš šalies ir labai naudinga grįžtamoji informacija.

IV KAIP PADĖTI MOKINIAMS PASINAUDOTI GRĮŽTAMĄJĄ INFORMACIJĄ

Geriausia, jeigu mokymuisi kontroliuoti mokiniai pasitelkia ir įsivertinimą (vidinę grįžtamąją informaciją), ir mokytojo atsiliepimus (išorinę grįžtamąją informaciją). Susipažįstant su naujomis sąvokomis ir įgyjant naujų gebėjimų siekiant kontroliuoti savo mokymąsi, prireiks atidesnio mokytojo žvilgsnio ir svaresnės pagalbos, įskaitant jo atsiliepimus apie padarytą pažangą ir pasiūlymus, kaip toliau tobulėti. Ilgainiui mokiniai įpras vis plačiau taikyti įsivertinimą ir mokytojo grįžtamosios informacijos prireiks vis rečiau.

Toliau lentelėje pateikti būdai, padedantys mokiniams pasinaudoti grįžtamąja informacija.

Būdai	Veiksmai
Rodykite pavyzdį, kaip teikti grįžtamąją informaciją ir ja naudotis.	

Mokykite vaikus įsivertinti ir įvertinti bendraklasius.	Paaiškinkite, iš ko ir kaip galima gauti grįžtamosios informacijos. Skatinkite mokinius domėtis grįžtamąja informacija, nes tai visų pirma naudinga jiems patiems. Atsakykite į mokinių klausimus. Ugdykite mokinių savikontrolės gebėjimus, reikalingus norint pasinaudoti bet kuria grįžtamąja informacija.
Aiškiai apibrėžkite mokymosi tikslus ir gero darbo kriterijus.	Vaikams parinkite tikrai vertingų ir įdomių užduočių. Paaiškinkite, kodėl skyrėte vieną ar kitą užduotį. Duokite aiškius nurodymus. Naudokite suprantamas vertinimo lenteles. Tegul mokiniai patys parengia vertinimo lentelę arba jūsiškę performuluoja savais žodžiais. Mokinių darbui įvertinti naudokite vertinimo lenteles.
Sudarykite mokiniams sąlygas pasinaudoti grįžtamąja informacija apie anksčiau atliktas užduotis, kad jie darbą atliktų dar geriau.	Leiskite užduotis atlikti iš naujo. Duokite naujų, bet panašių užduočių tam pačiam mokymosi tikslui pasiekti. Sudarykite mokiniams sąlygas išvelgti ryšį tarp gautos grįžtamosios informacijos ir padarytos pažangos.

Kaip žinoti, ar grįžtamoji informacija gera?

Lentelėje pateikti pavyzdžiai rodo, kaip nuo pasirinkto grįžtamosios informacijos turinio priklauso minties perteikimas ir tikėtina mokinio reakcija į šią informaciją. Būtent mokinio reakcija yra tas kriterijus, pagal kurį turime vertinti savo atsiliepimus. Grįžtamoji informacija yra gera, jeigu ji pasiekia šiuos rezultatus:

- jūsų mokiniai tikrai mokosi: jų darbai vis geresni;
- stiprėja mokinių motyvacija: jie tiki, kad gali išmokti, jie nori mokytis ir labiau kontroliuoja mokymosi procesą;
- pamokoje grįžtamoji informacija, įskaitant ir konstruktyvią kritiką, yra vertinama ir laikoma produktyvia.